

DIO

DIO

MONALDI
&
SORTI

Salai
kételyei

fine ●
selection

MONALDI & SORTI

Salai kételyei

RITA MONALDI
&
FRANCESCO SORTI

Salai kételyei

*Ama tolvaj, hazug, megátalkodott, feneketlen bendőjű
Salai beszámolója*

mestere és nevelőatyja,

*Lionardo piktör nyomozásáról
kikerekítettén*

Boccaccio pajzán elbeszélésével

és Machiavelli levelével,

mely végezetül egy csapásra mindent megold.

Első kiadás

Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2011

Írta: Rita Monaldi és Francesco Sorti
A mű eredeti címe: I dubbi di Salai

Fordította: Todero Anna
A szöveget gondozta: Balkó Ágnes

© 2007 by Rita Monaldi and Francesco Sorti

ISSN 2061-9332
ISBN 978 963 245 543 3

© Kiadta a Könyvmolyképző Kiadó, 2011-ben
Cím: 6701 Szeged, Pf. 784
Tel.: (62) 551-132, Fax: (62) 551-139
E-mail: info@konyvmolykepzo.hu
www.konyvmolykepzo.hu
Felelős kiadó: A. Katona Ildikó

Műszaki szerkesztő: Balogh József
Nyomta és kötötte a Kinizsi Nyomda Kft., Debrecen
Felelős vezető: Bördős János ügyvezető igazgató

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli engedélye nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmilyen formában – akár elektronikusan vagy mechanikusan, beleértve a fénymásolást és bármilyen adattárolást – nem sokszorosítható.

A gyakorlatban számtalanszor tapasztaltam, hogy antikváriusok például jobban értenek a könyvekhez, mint némely professzor, műkereskedők tisztábban látnak a képzőművészet kérdéseiben, mint a művészettörténészek, s az érdelemes ösztönzések és felfedezések komoly hányada dicséri minden szakág területén az outsiderseket. Az átlagos tehetség számára igen hasznos, fontos és üdvös lehet az egyetem, ám az individuálisan alkotó egyéniségeket, úgy vélem, bizonyos fokig még gátolhatja is.

STEFAN ZWEIG: *A tegnap világa* (Tandori Dezső fordítása)

ELŐHANG

Óriási szenzációt keltett, amikor felbukkantak a nagy Leonardo da Vinci tanítványa és fogadott fia, Salaì által írott levelek. Kétségkívül ez napjaink egyik legjelentősebb kulturális eseménye.

A felfedezés a Leonardo-kutatók körében valóságos földrengéssel ért fel, a nagyközönség előtt azonban lényegében még ma sem ismert a hír, miszerint a Milánó környéki Grugliatében található Sant' Anna Addolorata Otthon könyvtárában egy XVI. század végi kódexet találtak, benne Salaì számos magánlevelével, köztük azokkal, amelyeket Rómából küldött egy ismeretlen személynek Firenzébe, 1501 tavaszán.

Csakis a milánói egyetemen oktató Mario Rossi professzor nagylelkűségének köszönhető, hogy könyvünk szerzői hozzájutottak a levelek fénymásolatához, s ily módon elsőként hozhatják nyilvánosságra a szövegeket, amelyeket ezáltal a szélesebb közönség is megismerhet.

Szükségtelen volna e levélgyűjtemény hatalmas történelmi és művészettörténeti értékét bizonygatni. Salaì, Leonardo örökbe fogadott fia és tanítványa, akinek a sorsa évtizedekig összefonódott mesterével, leveleiben számos, eddig ismeretlen részletet tár fel a toscanai zseni életével és munkásságával kapcsolatban, de amint az olvasó látni fogja, más történelmi személyiségek is egészen új színben tűnnek föl előttünk. Nem véletlenül nevezte Salaì leveleit Vincent S. Leonard amerikai történész „az utóbbi száz év legmeglepőbb történelmi dokumentumának”.

Feltétlenül ki kell emelnünk a levélgyűjtemény történeti-szociológiai jelentőségét, itt ugyanis az olasz reneszánsz szellemiség rusztikus megjelenési formájának roppant ritka esetével állunk szemben. Az ifjú, iskolázatlan, de értelmes Salai tökéletesen megtestesíti az „egyszerű, de éles eszű” olasz ember típusát, mellyel oly ritkán találkozhatunk félszigetünk határain túl, s amely talán el sem képzelhető más, nem katolikus többségű országokban. Ez a bőbeszédű, mégis örökösen szkeptikus individualista füttyül a tilalmakra és a hierarchiára, előítéletek nélküli, kiváló megfigyelő, aki épp ezért az emberi lélek mélyére lát.

Nem véletlen, hogy a nagy irodalomtudós, Nino Borsellino professzor, akinek tanítványai lehettünk az egyetemen, Salai leveleit a boccacciói ihletésű irodalmi alkotások legjobbjai közé sorolja. Ide tartozik többek között a Calandrinóról és Buffalmaccóról szóló Boccaccio-novella, a *Bertoldo, Bertoldino és Cacasenno*, Luigi Pulci *Morgantéja*, valamint Salai legközelebbi „rokonai”, a XVI. századi antiklasszicisták: Teofilo Folengo, a *Baldus* szerzője, a „makaróni-latin” használói és a *Cantici di Fidenzio* című satirikus költemény írójának követői, Francesco Berni és a burleszkek szerzői, egészen Ruzantéig, Pietro Aretinóig és Benvenuto Celliniig.

Engedtessék meg, hogy ez alkalomból felidézzük, miként is fogalmazott Borsellino, amikor bejelentették Salai levélgyűjteményének felfedezését: „A mű szerkezeti és formai egységessége abból a plebejus jellegű, bővérűen kifejező és szemléletes írásmódból fakad, amely deformáló, mimetikus hatásánál fogva túllép minden retorikai konvención és dialektális befolyáson, s éppen obszcén szertelensége teszi oly kidolgozottá és ragyogóvá”. Salai nyomán, jelenti ki végül Borsellino, Leonardót „a «szabálytalan» reneszánsz alkotók legnagyobbikának” tekinthetjük.

A jelen kiadás természetesen nem tudományos igényű; célunk csupán az volt, hogy közreadjuk Salai (valódi nevén Giangiacomo Caprotti, 1480–1526) leveleit, a szöveget csak annyira modernizáltuk, amennyire szükségesnek ítéltük ahhoz, hogy Leonardo életének és munkásságának e különleges emléke a lehető legszélesebb közönséghez jusson el.

A XVI. századi kézirat kiváló állapotban maradt fenn, és csak a véletlennek tudható be, hogy mindeddig elkerülte a tudósok figyelmét. A kódex, amely hagyatékként került a grugliatei öregek otthona könyvtárába, évszázadokon át rejtőzött más, hasonló korú, de meglehetősen érdektelen kéziratok között.

A napjainkig fennmaradt másolatból (Salai saját kezűleg írt, eredeti levelei sajnos elvesztek) valójában hiányzik néhány lényeges elem: először is az egyes levelek pontos keltezése, másodsorban pedig azok a válaszlevelek, amelyeket ismeretlen firenzei levelezőtársa küldött Salainak (az illető személyéről mindazonáltal sok minden kiderül a szövegből).

A legjelesebb Leonardo-kutatók mind egyetértenek abban, hogy a levelek eredetiségét illetően nem merülhet fel kétely. Tudjuk, hogy Leonardo da Vinci 1501 első hónapjaiban csakugyan Rómába utazott, hogy az ókori emlékeket tanulmányozza. Ebben az időszakban több olyan valóságos személy is a pápai városban tartózkodott, akit Salai is megemlít: többek között a lengyel csillagász, Kopernikusz, honfitársa, Erasmus Ciolek prelátus és még sokan mások. Salai tökéletesen pontos leírást ad minden egyes személyiségről és tényről, Johannes Burckardt pápai ceremóniamestertől a német bankárokon, a Fuggereken át egészen Giovanni Maria de Podiónak, a pápai ceremóniamester supernumerariusának barbár meggyilkolásáig. Olyan tényeket és körülményeket sorol fel, amelyek csak a mai történészek

előtt ismeretesekek, kizárt dolog tehát, hogy a kézirat Salai valamely kortársának hamisítványa volna.

A kódex címlapján szereplő cím, amely talán magától Salaitól származik, így szól: Lionardo da Vinci nevelt fia és tanítványa / a Lionardo által hazugnak tolvajnak megátalkodottnak és feneketlen bendőjűnek nevezett Salai / levelei / melyekben kifejezést nyernek Salai kételyei / ama nyomozással kapcsolatban / melyet Lionardo folytatott Rómában Valentino megbízásából / kikerekítettén Boccaccio egyik novellájával / és Machiavelli egyik levelével”.

A későbbiekben több más, a nagy értékű grugliatei archívumból származó dokumentum is elérhetővé válik majd. Ha valaki addig is bővebb információkat szeretne a levelek megtalálásáról és a Leonardo-szakértők által eddig elvégzett, vonatkozó kutatásokról, figyelmébe ajánljuk N. Bianchi és P. Formigoni cikkét, amely az *International Review of Art History* következő számában fog megjelenni.

Monaldi & Sorti

Salai kételyei

I.

Nagyméltóságú Uram,

Salai, Nagyságod alázatos szolgája ígérete szerint imhol küldi első levelét, bocsássa meg Nagyságod ha nem oly tetszetős olvasmány de én a köznép soraiból származom s nem jártam iskolába nevelőatyám volt egyetlen tanítómesterem, és csupán városunk Fiorenza nyelvét írom és beszélem ámbátor igyekszem megtenni mindent mi tőlem tellik, és sajnálom ha máris egy-két hibát ejtettem de az elmúlt éjszaka szemhunyásnyit sem aludtam s most szörnyű álmodás van rajtam.

Hosszú utazást követően máma értünk Lionardóval Róma szent és szépséges városába. Nem szükségeltetik elmondanom miért is jöttem a pápa földjére, mivel indulásunk előtt már elbeszéltem ezt Nagyságodnak: Lionardo mester a neves inzsellér és piktör az én nevelőatyám és mesterem azt állítja, utazása célja hogy az antik római szobrokat és romokat tanulmányozza. Lionardo szerint egyetlen könyvtár sem tart oly könyveket, melyek bemutatnák miként kell lerajzolni a Római Birodalom ősi, nemes palotáit és architektúrájának más szépségeit s ez igen nagy baj mert amint Lionardo szokta volt mondani, a régi dolgok imitációja dicséretesebb mint a maiaké.

Lionardo tehát egy ideig itt marad Rómában tán két-három hétig is hogy lerajzolja ama szobrokat, templomokat és egyéb emlékeket, én pedig mindaddig vele maradok. Atyám azt mondja eme utazás igencsak hasznára válik majd művészetének, példának okáért el akar menni ama híres Hadrianus császár villájába, amint tanácsolták neki építész barátai Bramante, Giuliano da Sangallo és Peruzzi kik valamennyien a sors kegyeltjei, miközben Lionardóra úgy ráragadt a balszerencse mint méz a kanálra és soha nincsen egy huncut vasa sem.

Valójában amint már megírtam Nagyságodnak egészen más célból keltünk útra ámbátor Lionardo mester hallgat erről de engem sem ejtettek ám a fejem lányára! Nevelőatyám úgy rendezte el Fiorenzában a dolgait vagyis pénzét a bankban, könyveit és egyéb írásait mint ki hosszú útra készülődik nem pedig két-három heti távollétre. Semmi kétség valamely nagy tekintélyű személy szolgálatába készül belépni, légyen szó kardinálisról fejedelemről avagy egyenesen királyról. Most még nem tudom ki az de hamarosan kiderítem és amint lehet tudatom Nagyságoddal mert alig várom hogy oly jóságos urat szolgáljak mint Nagyságod ki egyébiránt szép zsolddal is kecsgettetett márpedig senki sem ellensége saját magának, nem igaz?

Ámde most már leteszem a pennát mert éjjel a fogadóban hol meg szálltunk tárgyalásba bocsátkoztam a fogadós leányával, s ügyletünk az ő szobájában zárult igen jó és kellemetes testi gyakorlatok közepette a leányzó legnagyobb megelégedésére, nekem viszont most majd' leragad a szemem az álmodástól.

Örökösen a mi szépséges Fiorenzánkra gondolva üdvözli tisztelő híve,

Salai

2.

Méltóságos és jószágos Nagyuram,

mielőtt útra keltünk Firenzából, nem nyíltott alkalmam elbeszélni Nagyságodnak miként fedeztem fel hogy Lionardo története a régiségek másolásáról csupán mese. Nos az elmúlt hetekben firenzei házunkban számtalan ember fordult meg örökös volt a jövés-menés így Lionardo uram úgy Lionardo uram, adják át neki e levelet mondják meg hol lelem kerítsék elő ízibe, már-már remélni kezdtem hogy nevelőatyám valamely komoly munkát talált magának mellyel szép summára tehet szert ahelyett hogy bezárkózna egész napra a szobájába hol furcsa gépezeteket rajzol meg szép asszonyok képmását pingálja, nem is csoda hogy oly kari-kás a szeme mint ama tizenegy tizenkét-tizenhárom esztendőös ifjakkak kik már megbocsássa a szót Nagyuram, a sarokba bebiúván folyvást a szerszámjukat birizsgálják.

Rómából egy héten háromszor is jöttek hírnökök, s nagy halom leveleket adtak át nekem (Lionardo engedélyezte hogy átvegyem a postát ha ő nincs odahaza). A tököm tele volt már evvel Nagyságos uram ami sok az sok, így aztán picit likat vágtam az egyik borítékon és belestem rajta. De odabent csak számok látszottak mert titkosírással írott levél volt! Szép kis ügyekbe keveredhetett ez a Lionardo gondoltam mert titkosírást csak államügyekben szokás használni vagy legfeljebb akkor ha egy férfinember megcsalja a hitese feleségét de Lionardónak nincsen felesége sőt asszonyhoz még csak hozzá sem ér soha mert mindig a rajzaival ügyködik, vagy ha úgy istenigazából pénzszerűkébe kerül piktornak áll és szép hölgyek képmását föszi, mivelhogy olyankor nagyobb összeg úti a markát.

Midőn Lionardo kézbe vette a levelet, mondtam neki hogy az már likasan és gyűrötten érkezett. Lionardo látván a kis likat a borítékon szokása szerint bizalmatlanul méregetett de aztán szerencsére nem kezdett kérdezősködni. Csakugyan mit is érthettem volna ama számokból mellyek Lionardo írására emlékeztettek mivelhogy nevelőatyám gyakorata ír jobbról balra akár az arabusok. Szegény Salai mondtam magamban, nem elég hogy Lionardo mester rabszolgája vagy, még csibésznek is tart a gazdád, de hát hiába Nagyságos uram túrni kell, mert csakis a türelem útja viszen a Mennyeik országába.

Fiorenza és Róma között felettebb veszedelmes volt az út, mert Itáliában háború zajlik Faenza meg Bologna városa és a VI. Sándornak nevezett pápa, Roderico Borgia hadai között melyeknek vezére őszent-sége unokaöccse Cesare Borgia. De azért épen és egészségesen érkeztünk Rómába s most igen örülök hogy itt lehetek mert a római fehérnépek roppant szemrevalók sőt ha a fiorenzaiakhoz hasonlítjuk őket csípejük párnásabb mellük is dúsabb márpedig amint mondani szoktam, egy fehérnép testén két-három duda sosem árt.

Hát ennyit tudok most Nagyságodnak elmesélni, s Nagyságod ítéletére bizom, hogy ez jó hír-é szeretett városunknak, Fiorenzának avagy rossz.

Maradok hűséges szolgája,

Salai

3.

Nemes és Nagyságos uram,

Lionardo mesterrel a Fontana fogadóban vettünk szállást a Campo de Fiore nevezetű tér közelében, nem messze a Kancellária pompás palotájától melyet Roderico Borgia építtetett midőn alkancellár volt, mostan pedig az új alkancellaré Ascanio Sforza kardinálisé.

Mielőtt kimentem volna az uccára megkérdeztem az egyik szolgától kié e fogadó. A szolgát láthatólag meglepte és kissé meg is ijesztette kérdésem s kurtán-furcsán elintézte annyival hogy a tulajdonos egy bizonyos Vanozza Cattanei, aztán se szó se beszéd faképnél hagyott még jó hogy seggbe nem rúgott. Tudatom hát e nevet Nagyságoddal ámbátor énnekem nem mond semmit. Egyébként két nagy szobát kaptunk csak a kilátás nem valami fényes mert az ablakból a környékbeli tetőkön kívül mit sem látni.

Róma oly nagy város hogy az ember úgy eltéved benne mint az erdőben, ám korántsem oly szép mint a mi szeretett Fiorenzánk melyet Isten óvjon ámen. Róma uccáin örökösen körmenetet tart valamely testvérület, a templomok zsúfolásig telve, az oltáriszentséget minden alkalommal kiteszik egyszóval úgy látom a rómaiak igen jó és jámbor keresztények. Ám Rómában sehol sem látni olyan templomot mint a mi Sancta Reparatónk mely állítólag még a Szent Péter-bazilikánál is csudálatosabb. Fiorenza templomai és házai csakugyan rakva vannak minden szépséggel a pápa városa viszont romos és kopár a templomok közti térségeken pedig marhák legelésznek fertelmes büzt árasztván. Mondtam is magamban hogy hát ez örület, ezek szerint a pápa fikarcnyit sem törődik a városával?

Az uccán a fehérnépek folytonosan a miatyánkot mormolják hogy ére-nyes színben tűnjenek föl, de ha rám téved a szemük úgy beléfeledkeznek a nézésbe mint mikor a kányamadár a kiségeret vizslatja, és hiába mormolják a miatyánkot mert a vak is látja Nagyságos uram hogy csakis egy dolog jár a fejükben.

Az uccákon esténként mikor az árusok végre nem kiabálják hogy bort vegyenek vagy fánkot vegyenek (ebből vettem és igen jóféle is volt), százféle nyelven beszélnek a zarándokok kik áldásért jönnek ide, hallani fiorenzai milánói nápolyi velencei szót de sok más népséggel is találkozhatni példának okáért jónéhány németet láttam kik a pékmesterséget üzik és kenyeret árulnak. Ám van itt egy furcsa nyelv melyből egy szót sem értek de ha meghallom azon nyomban föl ismerem mert minden második szó csak úgy csattan a beszélő ajkán a többi meg a torkába fül akár a kútba hulló kő.

Lionardóval a Tehénhez címzett kocsmában költöttük el ebédünket mely kocsmá éppen a fogadónkkal szemközt található. Lionardo mint mindig azt kérte ne adjanak húst neki így aztán két fűszeres lepényt hoztak. Én meg farkaséhes lévén rögtön befaltam a nagyobbikat amiért Lionardo igen megdorgált én meg azt kérdeztem tőlle, megbocsásson atyámuram de kegyelmed melyiket választotta volna? Ő meg erre azt mondja, illendőségből a kisebbiket vettem volna el mire én azt feleltem nohát én meg pont azt hagytam meg kegyelmednek. Lionardo azonban nem mulatott szellemességemen hanem morcos képpel ülte végig az ebédet, még az ételhez is alig nyúlt pedig a lepény igen ízletes volt ezért végül a kisebbiknek is megettem a felét, így legalább atyám megtanulja hogy a durcás ember nyelheti az ébkoppot.

Maradok Nagyságod buzgó szolgája,

Salai

4.

Hőn szeretett Nagyuram,

az igazat megvallva aggódom Lionardóért mivel oly kedveszegett és nyugtalan mint ama bánatos fonnyadt apácák kiken azonnal látja az ember hogy azt gondolják, hej mennyivel jobban jártam volna ha férjhez megyek akkor nem a többi apáca harisnyját kéne szapulnom hanem az uramét de övele legalább bujálkodhatnék is kedvemre. Ebéd után Lionardo csaknem három órára magamra hagyott, azt se mondta hová megy és kivel pedig ily dolog Fiorenzában soha meg nem esett. Még szerencse hogy Salainak helyén az esze és mikor Lionardo távozott a nyomába eredtem, s azt láttam hogy bement a Kancellária épületébe mely innét pár lépésre van. Aztán megvártam a fogadóban ahogy meghagyta, és mikor visszajött röktön vacsorázni mentünk és egy szót se szólt rólla mit mívelt míg odavolt nélkülem. Akkor megkérdeztem tőle, akarja-é atyámuram hogy kegyelmeddel maradjak, de ő azt mondta nem köszönöm rajzolni akarok és bezárkózott a szobájába. De mikor belestem az ajtó résén, azt láttam hogy eszébe sincs rajzolni (a Mi Urunk Jézus Krisztus bocsássa meg nekem hogy efféle praktikákhoz folyamodom, de csakis a Nagyságod kedvéért teszem).

Ha a résen át jól láttam azt a kis költeményt¹ olvasgatta melyet egy barátja ajánlott néki s melyben Róma romjainak szépségéről esik szó. Igen aggodalmas és izgatott volt az arca és egyre csak fehér szakállát vakargatta melyre oly büszke ámbátor nekem mindig Szent Jeromost

¹ Salai, aki mindig gondosan ügyel rá, hogy forrásait pontosan jelölje meg, minden bizonnyal Giovanni Maria Predi *Róma romjainak látványa* című művére utal, amely 1496 körül jelent meg, Leonardónak szóló ajánlással.

juttatja eszembe. A legszívesebben rászóltam volna hogy ne a szakállát vakargassa inkább imádkozzék Jézushoz és Szűz Máriához mert az imádság megnyugtatja a lelket távol tartja a rontást és megörvendezteti Jézust, de ismerem én Lionardo esze járását és tudom hogy fütyüül Jézusra, ezért elalvás előtt elmondtam harminckét Üdvözlégyet magamért és másik harminckettőt szegény nevelőatyámért kit annyira lefoglaltak a gépezetei meg a matematika meg a tudományok hogy jószerivel istentagadó lett belőlle, az Úristen bocsásson meg neki ámen de nem is véletlen hogy Lionardót ki nem hisz Jézusban és be nem teszi a lábát a templomba valósággal üldözi a balszerencse.

Aztán még mindig az ajtó résén belesve azt láttam, hogy megint csak Antinoosz képmását kezdi rajzolni azét az ifjúét ki Hadrianus császár barátja volt és sokak szerint a maga neméből valókkal szeretett bujálkodni s éppolyan szép arca és fürtös szőke haja volt mint énnekem, a végén még azt hiszik majd az emberek hogy Lionardo meg Salai is férfiakkal szeret bujálkodni pedig ami engem illet Nagyságos uram nagyobb nem is tévedhetnének.

Á csaknem elfelejtettem megírni Nagyságodnak hogy mikor a Tébenhez címzett kocsmában vártunk az ebédünkre magára hagytam Lionardo mestert és benéztem a konyhába (hol észrevétlenül elcsentem egy darab sajtot az almáriumból mert már kopogott a szemem az éhségtől). Oldalvást volt ott egy kisajtó mely minden bizonnyal a pincébe nyílt gondoltam is a francba ha most egyedül volnék lemennék mert odalent biztosan rengeteg jóféle ennivaló van. De a közelben állt az eggyik kukta ki menten kitalálta mi jár a fejemben és azt mondta Idehallgass fiam hiába is bámulod azt az ajtót mert annak a kulcsát a főszakácsné őrizi. Aztán megkérdeztem két másik szakácsot hogy a kocsmá is ama Vanozza Cattanei birtokában van-e de viszont azok nem feleltek semmit csak odaküldtek a főszakácsnéhoz ki rémes

kinézetű asszonyság, himlőhelyes bandzsa hájas, egyszóval még a vak is megijedne tőlle.

A főszakácsné hosszan bámult a bandzsa szemével láthatólag igen-csak meglepte valami, gondoltam is hogy merészel ez így bámulni engem, aztán a végén kibökte hogy igen a Tehénhez címzett kocsmá is ama Vanozzáé. Aztán a csúf, hájas némben, jobb is ha nem látja Nagyságod mert még elvinné az álmát egyszóval a szakácsné azt mondta nekem, kiköpött olyan vagy fiam mint Antinoosz, ó nagyon köszönöm feleltem neki aztán megkérdezte honnét jöttem meddig maradok Rómában és ízlik-é a főztjük, mire azt mondtam hogy még nem kóstoltam de majd megmondom ízlett-é, de közben azt gondoltam még csak az kéne látni se akarom többé az asszonyságot mert hogy úgy szóljak Nagyságoddal mint férfi a férfival, már a puszta látása is úgy megrémisztett hogy a szerszámom babszemnyire zsugorodott.

Kifelé a konyhából azt gondoltam igazán furcsa hogy ama Vanozzá-nak nemcsak oly nagy fogadója van mint a Fontana, de mellé még ilyen szép tágas kocsmája is, teli vendéggel. Fiorenzában nem sok fehérnép akad kinek efféle vagyona lenne, sőt énszerintem egy se nincsen. Hát ennyit tudok most Nagyságodnak elmesélni, és Nagyságod ítéletére bírom hogy mindez jó-é a mi szeretett Fiorenzáknak avagy rossz

Maradok hűséges szolgálója,

Salai

5.

Hón szeretett Nagyuram,

megérkezett Nagyságod becses levele melyet még azelőtt írt hogy megkapta volna Rómából küldött leveleimet. Amint vártam Nagyságod írása teli volt bölcs és elmés dolgokkal azt ajánlja Nagyságod hogy legyek óvatos és körültekintő midőn Nagyságod szolgálatában buzgólkodom. Esküvel ígérem hogy eme parancsát is tökéletes meglegedésére teljesítem, már csak azért is mert Lionardo nagyon is hajlamos rá hogy ostobaságokat műveljen és bajba keveredjen azért már amúgy is be vagyok szarva hogy mi minden történhetik velünk itt idegen földön, sőt meglássa Nagyságod hogy előbb-utóbb valami csúfság ér bennünket de reménykedjünk hogy végül jóra fordulnak a dolgok, Isten áldja meg Fiorenzáát. Én mindent megteszek ami tőlem tellik de türelmesnek kell lennie Nagyságos uram, ne feledje hogy én meglehetősen tudatlan vagyok, mert amikor Lionardo okított mindig csak sóltan dolgokról beszélt matematikáról históriáról etcetera én meg majd elaludtam mikor órákon keresztül moccsatlan kellett ülnöm írni olvasni etcetera, főleg ha szép verőfényes idő volt, én meg mondtam neki, De atyámuram odakint az uccán fel-alá sétálnak a fehérmépek kiknek mindenük kivan a ruhából aztán a végén Lionardo is elunta s nem okított többé, azért ha ostobaságokat csinállok az ő hibája mert nem volt elég türelmes, még szerencse hogy szerfölött inettlig intetlgi intetlgi eszes vagyok és jól elboldogulok a világban.

Hűséges szolgálja,

Salai

6.

Kegyés Nagyuram,

Lionardo mester ma megint szökére akarja festetni a haját, mert bár kopaszodni nemigen kopaszodik igencsak bővelkedik ősz hajszálakban, és megparancsolta hogy kerítsek egy borbélyt, mert azt mondták neki hogy Rómában akad egynémely német borbély kik igen ügyessek. Atyámuram sok időt áldoz külseje csinostígatására csak tudnám minek mert soha nem keres magának egy tetszetős fehérszemélyt pedig amilyen híres napjában tucatnyit is kaphatna. Igaz a mondás Nagyságos uram hogy annak jut kenyér kinek nincsen foga. Lionardo jó kiállású, arányos, kecses termetű, kellemes megjelenésű férfiember kár hogy örökösen ama vörösös színű, rövid köpönyeget hordja és egyszerűen nem lehet a fejébe verni hogy manapság a hosszú gúnya a módi így aztán nem egyszer nevetség tárgyává válik. Lionardo uram mindig nagy gonddal beretválkozik, mellközépig erő szakállát szépen kifésüli és bebodorítja, tudja ő milyen szépen mutat, igen jó véleménnyel van magáról egyszer-mászor ki is lestem amint valamely női képmás föstése közben oly gerjedelem fogta el hogy a tükör előtt önmagával töltötte kedvét.

Énnekem pedig nemigen tetszik ama égszínkék üvegű okularé melyet mind gyakrabban használ s mely afféle vén bagolynak mutatja, aztán a keret mely a lencséket tartja meggörbült és az okularé mindig csálén áll az orrán, ha meglátja az ember mindjárt az ötlük az eszébe te jó ég hát mért nem képes már újat venni? Épp ez volt a számon mikor nevelőatyám bedugta fejét a szobám ajtaján, de félbeszakított mondván hogy

tisztelettel kell viseltetnem iránta és hallani sem akart semmiről, no a te bajod gondoltam legföljebb téged néznek falyankónak.

Évés után sétáltunk egyet az uccán hogy lejárjuk az ebédet és öszszetalálkoztunk egy sültkolbász-árussal, és bár tele volt a pocakom megettem két és fél szálnyit mert igen ízletes volt, egy német sütötte márpedig azt a hüje is tudja hogy a német kolbász a legjobb a világon. Aztán egy cigány jósnőbe botlottunk és Lionardo megkérdezte tőlle mennyiért jósolna nekünk. Én a könnyökömmel oldalba taszajtottam atyámuramat mert nemigen nyerte el a tetszésemet a cigányasszony az apró gonosz szemével de Lionardo mester megállapodott vele hogy az elkövetkező napokban fölkeressük. A cigányasszony ezenkívül eladott neki valami zsíros kenőcsöt melyet védőbalzsamnak nevezett és azt állította hogy aki eme kenőcsöt a halántékára meg a szemhéjára rákeni egész napra védelmet nyer minden jelenvaló és jövődöbéli rontástól. Az a legszebb az egészben hogy Lionardo szóban is írásban is mindig kikel a mágusok boszorkányok varázslók ellen, és azt mondja hogy efféle dolgokkal csak a hüjéket és a hiszékenyeket lehet becsapni aztán meg lám maga is fizet a hazugságaikért miközben a Sancta Maria Nova bankban úgy megfogyatkozott a pénze hogy hamarossan száraz kenyérre se tellik belőlle.

Ami azt illeti az utöbbi időben Lionardo uramnak mindig üres a zsebe kénytelen vagyok kisegíteni, neki meg esze ágában sincs megadni a kölcsönt de se baj úgy teszek mintha mi sem történt volna, aztán este mikor már belefáradt hogy azokat a furcsa masinákat rajzolja ha az emberek tudnák micsoda félcédulás csinálta azokat hát a hasukat fognák a nevetéstől és biztos vagyok benne hogy egy napon majd csak az ostobák fognak lelkendezni hogy nahát nézd már milyen szép milyen érdekes, na mit is akartam mondani ja igen egyszóval lefekvés előtt Lionardo rendszerint elfelejti kivenni a zsebéből a pénzt amit

tőlem kapott kölcsön, én meg visszalopom tőlle. Ezért nevezett el Salainak vagyis Szaladinnak ama veszedelmes hírű török szultán után mert midőn Lionardo magához vett még csak tízéves voltam de már akkor is nagy ügyességgel csentem el a pénzét és finomságokat vettem belőlle, cukorkát cipót süteményt etcetera (már akkor is örökös éhség gyötört) meg cipőt is de akkoriban atyámuram még olykor-olykor rajta kapott a lopáson és egy napon úgy felbőszült hogy azt mondta, elegendem van belőlled pont olyan vagy mint Salai, hát így ragadt rám eme név.

De nem akarom én ezzel untatni Nagyságotat, másról akarok írni mert megtudtam miért beszélnek oly sok nyelvet Róma uccáin. Nem csak azért mert sok itt a zarándok, a valódi ok az hogy eme városban a világ minden részéről érkező emberek élnek és dolgoznak tán még többen is vannak mint maguk a rómaiak. Máma megismerkedtem a fogadó egyik szobalányával ki egész csinoska (a szép Ceciliára emlékeztet, Milánó urának, Lodovico il Morónak a kedvesére, akit nevelőatyám hermelinnel a karjában füstött le²) és feltettem neki pár kérdést, tudja Nagyságos uram hogy szokott ez lenni, szó szót követett idővel egészen belemelegedtünk a beszélgetésbe úgy láttam ő is éppoly élvezetesnek találta Salai társaságát mint én az övét és megkérdeztem tőlle hogy szeret-e a fogadóban dolgozni, ő meg azt mondja hej ha tudnád milyen csekély fizetéssel kell itt beérnem bárcsak bejutnék szolgálonak valami nagy ember házába, aztán hosszan beszélünk rólla hogy Rómában milyen sok az idegen és a leány elmagyarázta hogy az utolsó pápa ki római volt V. Márton már hetven éve halott s azóta csak máshonnet származó egyházfők követték egymást, az egyik Sienából jött a másik Liguriából a harmadik meg éppen spanyol földről mint a mostani pápa, és mindegyik egy csomó szolgát hozott magával kik aztán letelepedtek

2 Salai itt az úgynevezett *Hermelines hölgyre* utal, a híres Leonardo-képre, amelyet ma a krakkói Czartoryski Múzeumban őriznek.

Rómában és idehívták az atyafiságukat meg a barátaikat kik mind különféle nyelveken beszélnek, hát ezért van az hogy a város uccáit járva az ember gyakorta egy árva kukkot sem ért abból amit hall.

Ekkor megkérdeztem a leányt mellyik az a nyelv melyet oly gyakorta hallok itt Rómában s mely úgy hangzik mintha kövek potyognának a kútba ő meg azt mondta hogy tán a francúz nyelv lesz az mert még mai napság is sok francúz lakik Rómában. V. Márton ideje előtt ugyanis a pápák nem kevesebb mint hetven évig Avignonban éltek mert az ördög egyházszakadást csinált a katolikus egyház kebelében, még az is megesett hogy három pápa volt egy időben egy igazi meg két hamis és eretnek, egyszóval jó nagy kavarodás volt. Hát ezért jön most ide annyi francúz beleértve a királyukat is akit az ördög küldött hogy megszállja Itáliát foglyul ejtse a pápát és elhurcolja Avignonba, de a mostani pápa oly szentéletű mondta a leány hogy az Úristen nem engedné hogy ez megessék véle. Akkor megkérdeztem tőlle honnan tudja hogy a pápa tényleg olyan jószágos és szentéletű, mire rávágta: ezt mindenki tudja.

Ezek után sétálni hívtam mert azt vettem a fejembe hogy becsalom a csalitosba és megcsókolom egynéhányszor meg más huncutságokat mívelek vele, de ő azt mondta nem mehetek idős édesanyámra kell vigyáznom, pedig én világosan láttam hogy majd' meghal a vágytól hogy velem jöjjön, mert a fehérnép már csak ilyen egyre csak azt hajtogatja köszönöm nem, de ha elég ügyes az ember Nagyságos uram a végén mind beadja a derekát.

Hát ennyit tudok most Nagyságodnak elmesélni, és Nagyságod ítéletére bízom hogy mindez jó-é a mi szeretett Fiorenzáánknek avagy rossz.

Hűséges szolgálója,

Salai

7.

Szeretve tisztelt Nagyuram,

miután a szobalány nem volt hajlandó velem jönni egymagam mentem sétálni, most végre nyugodtan röhattam Róma uccáit, s lassacskán kezdtem kiigazodni mert mostanáig nemigen ismertem eme szűk uccákat és tereket hol hosszú napokat fogunk Lionardóval eltölteni hát mégse lehet hogy percenként eltévedjek mint egy falyankó.

Elhagyván a Kancellária épületét elmentem a pápa családjának háza vagyis a Borgia-palota előtt, aztán mind ott sorakoztak a legnevesebb római családok palotái, Nagyságod bizonynal úgy ismeri e neveket Fieschi, Orsini, Santa Croce, Chigi, Savelli, Colonna, mint a hét napjait. Mindegyik palota előtt nagyszámú testőrség oltalmazta a bentlakókat, mert a római nemes familiák örökös harcban állnak a pápasággal akár a szűnyogok az alvó emberrel. Erről jut eszembe Nagyságos uram elmesélek egy furcsaságot még az is lehet hogy tévedek de mikor sétálni indultam az az érzésem támadt hogy követnek tán csak afféle képzelgés de Fiorenzában soha nem esett meg velem ilyesmi.

Igen szépnek találtam a velencei követ palotáját a San Marco-templommal és a Colonnák rezidenciájával, mellette a Sancti Apostoli-templommal hol éppen misét mondtak ki is használtam az alkalmat hogy megáldozzak mert anélkül egyetlen napom sem telhetik el dicsértessék Isten a mennyekben az összes szenttel ámen.

Róma uccáin mindenféle kőművesek építészek inzsellérek nyüzsgőnek akadnak köztük idegenek is, beszédjük alapján tán svejciak avagy

németek lehetnek. Felújítják az utakat tetőket hidakat bástyákat vízvezetékeket, akkora a por a francba hogy folyton bevörösödik tőlle a szemem. Mostanában példának okáért a pápa megerősítette az Angyalvárat, aztán meg restru restaru egyszóval felújította a San Rocco de li Schiavoni-házat és ispotályt, most pedig a Szent Péter-templom előtti teret akarja még ékesebbé tenni egy szebb és jobb szökőkúttal, mert ezidáig az utazók ott itatták a lovaikat meg öszvéreiket mint valami Isten háta mögötti tanyán, mondanom nem kell Nagyságos uram minő lehangoló látvány volt.

A vatikáni palotában új torony épült a pápa számára hol a lakosztályok falait Pinturicchio gyönyörűséges freskói díszítik, de ami úgy általában véve Róma házait illeti régiek és omladozók, ezért a pápa nem akar új épületeket emelni inkább ama régieket újíttatja fel elébb, és ehhez oly hírneves mestereket hív a városba mint Giuliano da San Gallo, biztosan irigykedik is rá nevelőatyám ki nagyon jól ismeri San Gallót, miközben Lionardót a kutya sem bízza meg hogy nagy házakat építsen.

A Tevere közelében húzódó Via dei Banchira érvén megálltam egy kocsmá előtt, és az ötlött eszembe mi lenne ha felhajtanék egy jó pohár bort mert igen gyötört a szomjúság, és jól is tettem mert jó bort mértek. A kocsmáros bőbeszédű ember lévén szóba elegyedett velem hogy aszongya Sienából jöttem-é, én meg azt feleltem hogy jut eszedbe ilyesmi én Fiorenzából jöttem a sienaiakat ki nem állhatom, ő meg azt mondta megbocsáss, azért hittem hogy Sienából jöttél mert hosszú éveig számos sienai állt Öszentsége szolgálatában. Ekkor kihasználtam az alkalmat és megkérdeztem tőlle ismeri-é azt a furcsa nyelvet mely a kútba potyogó kövek hangjára emlékeztet, ő meg azt mondta édes fiam itt Rómában a legfurcsább nyelveket hallani és nemcsak sienaiakkal találkozhat az ember de a világ legkülönfélébb tájairól jött emberekkel is, vannak itt képviselői például a ciprusi királynőnek, Épeirosz

és Morea urainak, Zoe Palaiologosz moszkvai nagyhercegnőnek, sőt egypár éve még ama János pap országából, a kelet-afrikai királyságból is érkezett ide küldöttség, de járt itt a keleti szultán fivére is, aztán a kocsmáros még jónéhány szép hangzású keleti nevet elsorolt, én meg azt gondoltam magamban mi a francnak jött ilyen messzire ez a sok keleti miközben én sosem jártam keletebbre San Godenzónál, ott lakik ama bögyös parasztlány ki mindig készen áll, hogy minden kívánságomat teljesítse midőn esténként oly fáradtan tartok hazafelé mintha csakugyan valamely keleti birodalomból jönnék.

A kocsmát elhagyván átkeltem a Tevere fölött s egyszerre ott magasodott előttem az Angyalvár annak tömlöcébe csukják a pápák a bűnözőket de én nem ijedtem meg, sőt volt ott egy gyümölcsárus és hogy elvegyem a bor szagát észrevétlenül elcsentem egy almát mert az az igasság hogy a lopott dolgoknak mindig jobb az ízük nem tudom észrevette-e már Nagyságod. Végül elértem Della Rovere bíboros úr nagy palotájához mely a Szent Péter-templom környékén található és ekkor Nagyságos uram a franc egye meg ekkor aztán már tényleg biztos voltam benne hogy valaki a nyomomban jár, láttam is egy pillanatra az illetőt de aztán eltűnt egy sikátorban, én meg csak vártam vártam mert azt hittem zsákucca, de közelebb menvén láttam hogy a sikátor másik végén is ki lehet jutni.

Lehetséges hogy csak valami örült volt Nagyságos uram mert sok örült jár-kél az uccákon, avagy egy fiúcska akart megrézfálni de akkor eszembe jutott hogy már jó ideje nem láttam Lionardót és ideje visszamenni a fogadóba mert sohase lehessen tudni.

No nem akarok én ráragadni Lionardo mesterre mint légy a papírra mert attól még egy olyan féleszű is gyanút fogna mint ő de nem is akarom megfosztani a társaságomtól mert ha nem vagyok vele mindig valami baj éri mert Lionardo hitetlen és ezért minden dolga balul

üt ki, mert énszerintem azon az emberen ki nem hisz Jézusban és a Szűzanyában rajta van a rontás, bár most hogy belegondolok ezt tán mondtam is már Nagyságodnak.

Maradok hű szolgája,

Salai

8.

Mélyen tisztelt Nagyságos uram,

mielőtt nekifogtam volna a levélírásnak megebédeltünk a Tehénhez címzett kocsmában, hová azért mentünk hogy kiheverjük a fogadóban történt zűrzavaros eseményeket melyeket hamarosan éppoly részletesen Nagyságod elébe tárok mint ahogy az imént a kocsmában élénk tálatáltak a kenyeret a különbféle sonkákat a friss túrót a salátát a zöldfűszeres mártásokat és egyéb finomságokat miközben a többi vendégnek csak zöldséglevest adtak meg száraz sajtot, már kezdtem azt gondolni hogy azért tartanak oly jól bennünket mert a fogadóbéli szolgák felismerték Lionardóban a nagy építészt.

Tudja jól Nagyságod mennyire szeretem nevelőatyámat s részint az ő érdekében küldöm Nagyságodnak eme beszámolókat Rómából mert Nagyságod meghagyta hogy ügyeljek rá, kit látogat meg Lionardo miről beszél milyen leveleket kap, és legfőképpen arra figyelmezzek hogy az emberek kikkel összejár jóindulattal vannak-é a mi szeretett Fiorenzánk iránt avagy csak ürügyként használják Lionardo művészetét és tudományát hogy kiszedjenek belőlle oly titkokat melyek a haza el-lenségeinek javát szolgálhatják, már csak azért is mert nevelőatyám

oly hiszékeny mint egy gyermek bárki könnyedén túljárhat az eszén, egyszerűen ha meg akarjuk védeni Fiorenzáét előbb Lionardót kell megvédenünk.

Nos miután visszaértem római sétából, kiderült hogy atyám épp egy találkozóra készül hová el is kísértem. A megbeszélte helyre érve egy komor külsejű férfiú lépett elé, jobban mondva már messziről nézve is úgy festett mint akit tökön rúgtak, oda is sügtam ezt Lionardónak ki elnevette magát de elismerte hogy igazam van. Lionardo menten elküldött hogy sétálgass megint egyet, micsoda dögunalom Nagyságos uram, ám meghagyta hogy félórán belül ott legyek. Biztosan nem akarta hogy halljam mit beszél a tökön rúgott képű fickóval. Egyszerűen Nagyságos uram Lionardo nem akarja hogy beleüssöm az orrom a dolgaiba, ám ahhoz nincs bátorsága hogy egymaga járkaljon Róma uccáin, másképpen minnek vitt volna magával a találkozóra?

Távolabb érve próbáltam szemmel tartani nevelőatyámat meg azt a másikat, de azonnal beújtak egy kapualjba így szem elől vesztettem őket.

Mivel nem voltunk messze a fogadótól az jutott eszembe hogy visszamegyek pár percre a szobámba és magamhoz veszek némi pénzt, hátha Lionardo szokása szerint megint kölcsönkér tőlem. Amint már meséltem Nagyságosnak, igyekszem bőkezűen banni Lionardo urammal ha pénzt kér tőlem mert amint mondani szokta kinek több van többet is veszíthet, esténként meg különben is mindet visszacsennem a zsebemből.

A fogadóba érkezve meglepetés várt: Lionardo szobájának ajtaját mely az enyém mellett van felfeszítették. Belépve a leggyalázatosabb felfordulást találtam ott ami csak elképzelhető. Valaki mindent átkutatott és szerteszórt, a ruhákat a papírokat az orvosok szerezet a könyveket egyszerűen mindent mit Lionardo mester magával hozott a két nagy ládában szeretett városunkból Fiorenzáéből.

Azonnal felvettem a földről egy csomó papirost hogy ne lépjek rá, s többet közülük betettem egy könyvbe melyet az ajtó melletti asztalkára helyeztem, s közben azon gondolkodtam vajjon a tolvaj (mert más egyéb nem lehetett) atyám pénzét is elvitte-é. Ezért aztán közelebb léptem az ablakhoz mely nyitva állt amint atyám hagyta volt, s közben lábujjhegyen igyekeztem kikerülni a földön heverő tárgyakat, egy pár harisnyát egy ecsetet néhány könyvet. Az ijedségtől remegő lábbal álltam meg a függöny mellett s már éppen az ajtó felé indultam volna hogy segítséget kérjek mikor rátapodtam egy apró üvegekorsóra s hogy el ne essek megragadtam a függönyt és csak akkor vettem észre Nagyságos uram hogy ott szuszog valaki a függöny mögött. A rémülettől földbe gyökerezett a lábam, az az alak pedig kést rántván kiugrott a függöny mögül és torkon ragadott. Rövid szakállú ifjú volt beesett arccal mint ki szegény akár a templom egere, sőt tán az ehhalál küszöbén áll. A kés pengéje megvillant, engem meg olyan rettegés fogott el Nagyságos uram hogy egyszerre meleg patak csordult végig a combomon.

Hajjaj Salai gondoltam magamban hamarosan alulról szagolod az ibolyát, a rossebbe micsoda balszerencse minek kellett visszajönnöm a fogadóba, maradtam volna az uccán vagy inkább Fiorenzában, ám miközben gyilkosom lesújtani készült, roppant különös dolog történt Nagyságos uram, mert ahogy a kés közeledett hogy kilyukassza a bendőm a függöny megmozdult és az történt hogy

bocsásson meg Nagyságod elfogyott a téntám de mindjárt szerzek egy pohár vörösbort belekeverek némi kormot és egykettőre folytatom az írást.

Salai

9.

Nagyméltóságú uram,

bocsássa meg az előző lapra rótt firkálmányaimat de a papirosom is elfogyott s kénytelen leszek így elküldeni e levelet, mert mióta Lionardo nekiállt lemásolni ama görög kéziratokat melyek teli vannak fura gépezetekkel, úgy pusztítja a papirost mint marhák a füvet el se tudom mondani minő pazarlás folyik itt, mert nevelőatyám egy idő után elfelejti mire is valók a masinák melyeket lerajzolt mivelhogy szeret jobbról balra írni aztán a végén már ő maga se ért az egészből egy kukkot se.

Egyszóval mikor a tolvaj éppen le akart sújtani rám, remegésem-től meglibbent a függöny a kés beléakadt és így aztán nem tudott megszűrni de ha másképp esett volna biztosan végez velem, elgondolhatja Nagyságod micsoda disznó szerencsém volt még a nadrágomat sem vettem le azon nedvesen kétszer is elmentem a templomba hogy köszönetet mondjak Szűz Máriának mert ilyen nagy segédelmet csakis tölle nyerhettem.

Bevallom hogy most miközben a kormot kevergetem a borban hogy valami hevenyészett téntát csináljak még mindig hevesen ver a szívem a nagy ijedelemtől, ám van itt egy furcsa részlet mely még élénken él emlékezetemben: mikor a kés beléakadt a függönybe, a tolvaj ki meg akart ölni mondott valamit de nem a mi nyelvünkön, mert oly gurgulázással végződött ama szó amelyet olasz nyelven soha nem hallani. Arról viszont mi ezután történt eléggé zavarosak az emlékeim csak azt tudom hogy a tolvaj kiugrott az ablakon és a háztetőkön iramlott tova,

én meg a földre pottyantam s ahogy ott ültem valami kemény éles tárgy bökte a faromat. Köszönöm Szűz Máriám hogy életben maradtam és megúsztam gondoltam magamban és felálltam mert igencsak nyomta az ülepemet az a valami. Egy faládikó volt melynek tetejét felfeszítette a tolvaj. Vörös bársonnyal volt kibélelve és a béléshez több kis szövetgyűrűt varrtak, elkezdtem számolni őket egy kettő etcetera összesen tizenhárom jött ki s úgy láttam valamely henger alakú tárgyak leszorítására szolgálhatnak melyek nagyjából akkorák lehetnek mint az ujjam. Újra csak körülnéztem miközben még mindig egész testemben reszkettem a félelemtől és fáztam a nedves nadrágomban és a szobában oly nagy felfordulás volt hogy ha valaki bejött volna hát engem hitt volna tolvajnak és a végén még bedugtak volna az Angyalvárba az összehugyozott nadrágomban na szép kis mulatság lett volna.

Az ajtó felé indulván rátapostam valami apró tárgyra mely nekিপattant Lionardo egyik ládjájának és mivelhogy furcsa hangot adott lehajoltam és láttam hogy egy kis pálcika az, nagyjából hét-nyolc ujjnyi hosszú közepén mélyedéssel, s mintha arra szolgálna hogy valamely likba dugják. Visszafordultam fogtam a ládikót belehúztam a pálcikát az egyik gyűrűbe s láss csodát pontosan odaillt. Akkor arra gondoltam mi a fenére kellenek vajjon Lionardo uramnak ezek a pálcikák és hol lehet a többi?

Nem is kértem segítséget, futottam hogy szóljak atyámnak, kit ismét egyedül találtam mert a tökön rúgott képű fickó már távozott, s elmeséltem neki mi történt majd együtt siettünk vissza a szobájába.

A fogadóba érven szólni akartam az eggyik szolgának hogy jöjjön velünk de Lionardo azonnal rám parancsolt hogy senkinek se beszéljek a történekről se most se később, ami eléggé meglepett Nagyságos uram, de engedelmeskedtem mert különben nevelőatyám kiüldöz a világból.

Észrevétlenül felsurrantunk a lépcsőn és beléptünk a szobába, elébb kilépvén gondosan behúztam volt az ajtót hogy azt higgyék, zárva van.

Lionardo szerteszórt holmiját megpillantván nyöszörögni és szitkozódni kezdett, el sem tudom mondani Nagyságos uram micsoda fájdalmat okozott neki a látvány egyre csak azt hajtogatta hol vannak a rajzaim a köveim az ecseteim a feljegyzéseim, és siránkozva turkált a földön. Aztán meglátta és kézbe vette a bársonnyal bélelt faládikót s szép lassan kinyitotta. Megkérdezte nem láttam-é a többi darabját én meg azt feleltem nem atyámuram, csak azt láttam amelyik most is benne van. Nevelőatyám roppant nyugtalannak tűnt de nem tett fel több kérdést.

A pénz hála Istennek nem tűnt el mert a tolvaj ugyan észrevétlenül bejutott a fogadóba, de érkezésem megzavarta és nem volt ideje bármi értékeset ellopni. Lionardo a kezében dédelgette a faládikót mintha valami beteg gyermek volna míg elő nem került a többi pálcika, mind ugyanolyan mint az első. Am egy még mindig hiányzott és Lionardo mester azt mondta hogy ha nincs meg mind akkor fabatkát sem ér az egész. Aztán megjegyezte hogy tán valami más is hibádzik de menten el is hallgatott és nem szólt többet.

Végül a nagy fájdalomtól elcsigázva lerogyott az ágyra és mindent elmagyarázott de ezt most nem írhatom le Nagyságodnak, mert elébb el kell intéznem mit atyám rám bízott, és ha késlekedem még a végén gyanút fog és rajtakap hogy titokban levelet írok Nagyságodnak. Szegény Lionardo és szegény Salai, máma aztán jól kijutott nekünk a bajból, azt hiszem ma este nemcsak a Szűzanyához de Szent Reparatóhoz is imádkozom majd atyámért és magamért.

Hát ennyit tudok most Nagyságodnak elmesélni, és Nagyságod ítéletére bízom hogy mindez jó-é a mi szeretett Fiorenzánknak avagy rossz.

Maradok mély tisztelettel,

Salai

IO.

Mélyen tisztelt Nagyuram,

az imént értem vissza szobámba s máris nekiültem hogy megírjam Nagyságodnak eme pár sort nehogy időközben elfeledjek valamit. Remélem Lionardo nem zavar meg már megint, mert valahányszor jelenteni akarok rólla valami érdekesset Nagyságodnak, mindig beront ide és elküld valahová, vagy magyarázni kezd valami újabb gépezetről amit a fejébe vett, én meg mindig mondom neki hogy javítsa ki Lionardo mester, így meg így igazítsa különben a bűdös életben nem fog működni ő meg azt mondja a hétszentségit hát nem igazad van, aztán újabb két-három órára bezárkózik a szobájába gondolkozni és csak vacsorára jön ki lógó orral mert közben rájött hogy az ő ötlete fabatkát sem ér, az én ötletem meg a tudatlan kölyöké akinek azomban olyan egészséges az esze járása mint a normális embereknek lehet hogy jobban működik mint az övé aki pedig zseni legalábbis azt mondják, hát nem is tudom.

Egyszóval így történtek a dolgok. Miután Lionardo mester tudhatta hogy a rablógylkos esete után ezernyi kérdéssel fogom ostromolni inkább ő maga tette fel a kérdéseket és meg is válaszolta, ami szerintem jellemző a zsenikre kik mindig egy lépéssel előttünk járnak így aztán senki nem mondja nekik hogy ideballgass szerintem időnként pont olyan marhaságokat beszélsz mint egy normális ember, mindenesetre tény hogy mikor Lionardo írásra olvasásra históriára politikára matematikára etcetera okított, ha olyat kérdeztem amire nem tudta a választ rám förmedt hogy micsoda hüje kérdéseid vannak Salai, mert igazából

ő is pont olyan tudatlan mint a földjei, nem csoda hogy Fiorenzában csúfot üznek a Vinci-beliemből.

Lionardo szavaiból mindenesetre azt vettem ki Nagyságos uram hogy nagyon is igaza volt Nagyságodnak mikor kitalálta hogy szemmel kell tartani mit mivel itt Rómában mert Lionardo uram igen veszedelmes dolgot vett a fejébe melyből sok baj származhatik a mi Fiorenzánkra nézve melyet Isten áldjon mindörökké ámen.

Lionardo uram ugyanis bevallotta nekem hogy nem az antik emlékek meg a római architektúra tanulmányozása végett jött Rómába ezt csak az ostobák félrevezetésére eszelte ki, merthogy ő valójában küldöttségben jár, s hogy kik a megbízói hamarosan azt is elárulja ám egyelőre csak annyit mondott hogy oly emberek kik közel állnak Öszentségéhez a pápához.

Aztán magához rántott és a fülembé súgta hogy valaki – nem tudni ki – szörnyű vádakat terjeszt a pápáról hogy tönkretegyje eme jóságos és szentéletű egyházfő hírnevét. A cselszövés célja, mondta Lionardo, hogy kiüssék a fegyvert a Borgia pápa kezéből aki – helyessen – szeretné kissé megfegyvelmezni az apró itáliai államokat, melyeknek össze kéne fogniuk, de ehelyett csak egymást tángálják és még a pápa ellen is lázadznak, ki folyton arra inti őket egyesítsék erőiket hogy megvédjék Itáliát a francúzoktól meg a németektől etcetera de azok elébb fojtának meg egy kanál vízben a szomszédjukat mint az idegeneket. Én nem nagyon értek a politikához Nagyságos uram de annyit felfogtam hogy eme Borgia pápa habár spanyol, végeredményben olaszabb mint a milánóiak a fiorenzaiak a sienaiak a rómaiak etcetera, akik magáról leszarják Itáliát és csak az érdekli őket hogy kibabráljanak a szomszéd várossal. Ha belegondolok fiorenzai lévén én is a legszívesebben megfojtanám egy kanál vízben a sienaiakat hogy legyenek átkozottak, a francúzokra meg a németekre viszont füttyülök hisz még azt se értem mit habognak.

Lionardo mester azt mondta, a pápa úgy próbálja a maga akaratát rákényszeríteni az itáliai államokra hogy unokaöccsét a vitéz generálist Cesare Borgiát küldi ellenük kit Valentinónak neveznek. De nebezen jutnak ötről a hatra mert amint Nagyságod is tudja, Itália már önmagában is igen zűrzavaros hely de még nagyobb a kavarodás hét év óta mikor is Milánó ura Lodovico il Moro szövetséget kötött a francúzokkal és behívta őket Itáliába hogy segítsenek neki megszerezni a Nápolyi Királyságot.

Lionardo elmagyarázta hogy csak Valentino katonai bravúrjainak köszönhető – mert a generálisnak aztán van vér a pucájában! – hogy a Borgia pápa lassanként uralma alá tudta vonni Itália középső részét s elhallgattatta Firenzát Velencét meg a többi kisebb államot Imolát Forlit Faenzát Cesenát Riminit és Piombinót melyeket úgy eltaposott mint a hangyákat, vagy ha eddig nem tette hát hamarossan ezt fogja tenni. E ponton Lionardo mélyen a szemembe nézett olyan képpel mint akit furdal a lelkiismeret mert jól tudja hogy a pápa szolgálatába lépve akár az a vád is érhetné hogy elárulja a mi Firenzánkat, mert mink firenzeiak nehéz idöket élünk és aki nincs velünk az ellenünk van, és Nagyságod nyilván nélkülem is pontosan tudja hogy alig három éve éppen a mostani pápa átkozta ki és végeztette ki a Savonarolának nevezett Gerolamo barátot, ki a Firenzei Köztársaság élén állt, az előző pápa meg ama IV. Sixtus háborút viselt a dicsőséges Medici familia ellen, támogatta a pártütöket kik megölték Giuliano de Medici urat, kiátkozta Giuliano fivérét, a Magnificónak nevezett Lorenzót, és csak akkor hagyta békén végre Firenzát mikor Calabriába érkezett a török sereg, mely aztán mindenkiben egyszóval az itáliaiakban a pápában de még a francúzokban is oly halálos félelmet gerjesztett hogy mindjárt hajlottak a megegyezésre.

Ekkor Lionardo azzal kezdte mentetetni magát hogy minden jó kereszténynek feladata söt kötelessége megvédeni a Szentatyát a

fenyegetésektől és a méltatlan vádaktól és ha így tesz az ember azzal még nem áll a pápa zsoldjába. Lionardo tehát előre kitalálta mit fogok ellene vetni, mert hiszen Nagyságod is tudja hogy a természet, az égbolt és a csillagok tanulmányozása letértette Lionardo mestert az igaz útról, s a természeti dolgokról filozofálván hóbortos módon fejébe vette, hogy meg akarja ismerni a fűvek minéműségét, s megfigyelni az ég mozgását, a Hold útját és a Nap járását. Ennek folytán pedig oly eretnek nézetekre jutott melyek semmiféle valláshoz nem illenek, sőt, hovatovább jóval többre becsüli filozófiai tudományát mint önnön kereszténységét.

Ennekutána végül elmondta miben is állnak ama rágalmak és rosszindulatú pletykák melyeket egyesek a pápáról terjesztenek s már előre bocsánatot kérek Nagyságodtól hiszen Nagyságod bizonyára ismeri ezen híreszteléseket.

Először is mindenki azt beszéli hogy Roderico Borgia az egyház kormányzásában hihetetlenül arcátlan módon kedvez saját rokonainak, vagyis hogy három atyafiát nevezte ki a palotaörség élére, egy másik rokonát Tivoli alvárnagyának tette meg, öt atyafiának bíborosi címet adományozott, egy hatodikat pedig vagyonának kezelésével bízott meg. Arról már nem is beszélve milyen végtelen kegyekkel halmozta el unokahúgát és öccsét Lucreziát és Cesarét, kiknek kormányzati és hadi tisztségeket, különféle címeket, pénzt, földeket és várakat adományozott. A pletykák szerint más bíborosoknak is botrányos ajándékokat adott, Ascanio Sforzának például átengedte a Kancellária épületét, azt a szép nagy palotát mely éppen a fogadónkkal szemközt találtatik.

De atyámuram mondtam Lionardónak én azt hittem hogy ama palota az alkancellár székhelye s ezért lakik ott Sforza kardinális, nem pedig azért mert övé a palota. Mittudomén felelte erre Lionardo, én is azt hittem de itten annyi pletyka kering hogy az embernek csak úgy

kóvályog a feje tölle, gondolj bele eme rágalalmazók még azt sem átallják híresztelni hogy Cesare Borgia nem is unokaöccse a pápának hanem törvénytelen fia és Lucrezia, Cesare húga is a pápa szerelmének gyümölcse.

Valójában, jegyezte meg Lionardo, az se volna oly kirívó dolog ha Cesare és Lucrezia csakugyan a pápa gyermekei volnának hiszen egy korábbi pápának nevezetesen VIII. Incének már két gyermeke volt midőn pappá szentelték. De hallani még ennél rosszabb és mocskosabb dolgokat is, mégpedig azt hogy a pápa nem csupán Lucrezia atyja de együtt is hál-nak s ugyanezt beszélik Cesare és Lucrezia felől is, vagyis hogy a pápa fia a saját testvérhúgának a szeretője, gondoljon csak bele Nagyságod micso-da gyomorforgató dolog ez. Azt is rebesgetik hogy a pápa olykor akár huszonöt fehérszemélyt is a lakosztályába hozat és ott a barátaival együtt meghágja őket meg egyéb, pápához méltatlan disznóságokat mível.

De még ennél is többen beszélnek hogy Roderico Borgia pápának titkos szeretője van, egy Giulia nevezetű ifjú és szépséges leány a nemes Farnese családból s eme szóbeszéd olyannyira elterjedt hogy a nevezett leányt Rómában csak Krisztus jegyeseként emlegetik.

Aztán azt is hallani hogy a Borgia pápa a katolikus hit elárulója mivelhogy aljas módon titkos egyezséget kötött Bajazid török szultánnal (ezt a pletykát bizonynyal Nagyságod is hallotta mostanság Fiorenzában) önmaga és Cesare hasznát keresvén s megcsalván a többi keresztény államokat.

Legvégül még azt is rebesgetik hogy Cesare Borgia nem csupán a pápa fia, de egy borzalmas bűntény elkövetője is vagyis hogy ő a gyilkosa fivérének Giovanninak, Gandia hercegének kit négy éve öltek meg Rómában, nem tudni ki tette de a rossz nyelvek szerint a gyilkos a pápa engedélyével cselekedett sőt, ugyanezen rossz nyelvek szerint egész Róma tudja hogy maga Cesare végzett Gandia hercegével. Azt is gyanítják hogy Cesare ölet-te meg a sógorát vagyis Lucrezia férjét Alfonsót, Bisceglie herceget.

Egyszóval Nagyságos uram ha mindez igaz volna hajlanék arra hogy beálljak töröknek és Mahomethez imádkozzak, arrafelé legalább hat-hét felesége is lehet az embernek és mind engedelmesek mert ott a férjember parancsol, nem úgy mint Firenzában hol egynémely fehérnépeknek két-három fertályórát is teheti az ember a szépet mire hajlandók közel engedni magukhoz, addigra meg már rég elment a kedve az egésztől.

Közben eszembe jutott ama kedves fogadóbéli szobalány ki viszont szentéletűnek nevezte a pápát, sőt azt állította hogy Rómában mindenki annak tartja és menten kételyeim támadtak: hát miként lehetséges, hogy akadnak kik szerint szentéletű a pápa, mások szerint meg épp ellenkezőleg valóságos szörnyeteg, sőt még ostoba is mert alighogy felcsinál egy nőt azonnal tud rólla egész Róma? De ha még így volna is vagyis tényleg olyan pápánk volna ki disznóságokat mivel és nincs ki mind a négy kereke, akkor is furcsállom Nagyságos uram hogy egy ilyen tökefjéből pápa lehet mert ha így állnak a dolgok akár belöllem is lehet császár, mivel nekem legalább két-háromszáz asszonnyal volt dolgom de egyetlen férj sem kapott rajta.

Lionardo szerint az hogy a pápának balkézről való gyermekei vannak szemenszedett hazugság mert a pápa már bíboros korában is oly becsületes volt hogy harmincöt éven át, öt pápa szolgálatában töltötte be az alkancellári tisztelet, vagyis a pápa után ő volt a legmagasabb rangú ember az egyházban és annyit dolgozott mint egy ló, és a többi bíboros mind csodálta, és álmában se gondolta senki hogy annyira odalenne a fehérnépekért hogy még fel is csinálná valamelyiket vagyis oly ostobaságot követne el amelyet még én sem követek el soha Nagyságos uram pedig büszkén mondhatom hogy jó néhány leányt megdöntöttem de ha csak egyet is felcsinálnék a szülei biztos szíjat hasítanak a hátamból.

Jézus Mária, Nagyságos uram már zúgott a fejem attól a sok csúfságtól amit a pápa felől hallottam, de egyszerűen nem tudtam elképzelni hogy ennyi vád mind hamis lenne. A legegyszerűbb esetnek persze az tűnt hogy a Borgia pápának gyermekeket szült egy asszonyszemély, ezért megkérdeztem Lionardo urat ki volna eme fehérnép kit ifjú korában megejtett a Szentatya s így világra jött Cesare és Lucrezia Borgia, mire Lionardo azt felelte: de hiszen őt mindenki ismeri, a neve Vanozza Cattanei.

Harmadszor hallván e nevet úgy összerementem mintha azt mondták volna Idehallgass Salai az összes kolbászba mit életedben befaltál tulajdon szarodat keverték és azt mondtam magamban hát akkor nem lehet véletlen hogy a fogadónk ama asszonynak a birtokában van ki a szóbeszéd szerint gyermekeket szült a pápának. De vajon Lionardo maga választotta ezt a fogadót? És ha igen miért?

A kétség arcomra lehetett írva mert nevelőatyám rögtön faggatni kezdett hogy ismerem-e Vanozza nevét, mire én azt mondtam Nem Lionardo mester csak azon gondolkodtam miként lehetséges hogy a pápa nem tudja megtalálni és megbüntetni azokat kik eme rágalmakat terjesztik, hát ezúttal csak ilyen hazugságra telt töllem de szerencsére Lionardo csaknem mindig elhiszi a füllentéseimet.

Amikor a pápa meghallja miféle hazugságokat suddognak a háta mögött magyarázta Lionardo, csak nevet rajtuk mert azt gondolja szegény hogy ekkora sületlenségeket úgysem vesz komolyan senki s az emberek előbb-utóbb elfelejtik eme rágalmakat. A Valentinónak nevezett Cesare viszont nehezen tűri ha fülébe jut a szóbeszéd, mert két évvel ezelőtt feleségül vette Charlotte d' Albret-t, a navarrai király húgát, a francúz király kuzinját, ki egyelőre Francúzföldön maradt ám megszerelte férje számára a Valentinois hercege címet. Lionardo elmagyarázta (bár Nagyságod ezt már amúgy is tudja) hogy Cesarét alig tizennyolc

éves korában bíborosnak nevezték ki de most hogy betöltötte a huszonötöt elhagyta a bíborosi testületet s katonai pályára lépven tömérdek csatát nyert a pápai seregek élén. Cesare olyan ember kit mérhetetlenül feldühít ha valami nem kedve szerint történik, és alig várja hogy a töküknél fogva felakaszthassa a rágalmozókat mert amint Lionardo mondja, ki a rossz cselekedetet nem bünteti, engedi hogy megismétlődjék és nincs félelmetesebb dolog a rossz hírnévnél.

Nevelőatyám ezek után elárulta hogy az a nagy halom levél mely az utóbbi időben Rómából Fiorenzába érkezett Valentinótól jött, ki az ő segítségét kérte a rágalmozók ügyében. Már megbocsásson de miért éppen atyámuramhoz fordult Valentino? kérdeztem Lionardótól, mire ő azt mondta hogy Valentino jól ismeri nevét és tudását, ráadásul ő könnyen talál ürügyet arra hogy Rómában tartózkodjék mármint csak azt kell mondania hogy piktor és építész lévén az antik emlékeket tanulmányozza. Csakhogy itt igen nagy óvatosság szükségeltetik és ezért hiába hogy a tolvaj kis híján úgy belém döfte a kését mint egy szál kolbászba, nem jelenthetjük a hatóságoknak a betörést meg a gyilkossági kísérletet mert akkor kérdezősködni kezdenek, hát ti meg kik vagytok honnan jöttök mit kerestek Rómában etcetera.

Világos Nagyságos uram hogy Lionardo hüjének néz és nem akarja elárulni nekem a teljes igazságot, ezért eggyelőre nem kérdeztem meg tőlle mi is pontosan a feladata és milyen jutalomban egyezett meg Valentinóval. Csak azt mondtam neki, bocsássa meg a kérdést Lionardo mester de miért volt oly izgatott ama bársonnyal bélelt faládikó miatt, és mi a francra jók ama pálcikák melyek a ládikóban vannak? Hiszen atyám is látta hogy a tolvaj felfeszítette a ládikót és belenézett.

Lionardo úgy állt ott mintha sóbálvánnyá vált volna, a vak is látja, retteg tőle hogy valami idegen megláthatja a pálcikákat. Válaszra nyitotta a száját de az utolsó pillanatban meggondolta magát és rám

parancsolt hogy menjek kérdezzem meg mennyit kér az ucca végén lévő borbély, és azt mondta, majd mindent elmagyaráz ha megtaláltuk a hiányzó pálcikát.

Ezzel visszament a szobájába a szokásos görög kódexeket másolni Euklidészt meg bizánci Philónt meg azokat a bonyolult gépezeteket, aztán meg nagy ravaszul úgy tesz mintha mindet ő találta volna ki legfőképpen a röpköző szerkezeteket pedig jól tudja hogy úgysem működnek és ha valaki kipróbálná őket úgy lezuhannának mint egy kődarab, énnekem meg úgy kell tennem mintha mindent elbinnék, mert ha csak egy fél szót szólok is már órák hosszat kell hallgatnom a nyavajgását hogy aszongya mióta magamhoz vettelek Salai egy szalmaszálat nem tettél keresztbe csak zabálsz lopsz hazudozol és makacskodsz mint az öszvér hát hallgass el és viselkedjél tisztességesen, egyszóval Nagyságos uram ismeri Lionardót, túrni kell mert különben úgy viselkedik mint egy kiállhatatlan vén mámi. Inkább adjunk hálát az Égnek hogy nevelőatyám ki a lehető legtítkosabb ügyben jött ide Rómába, oly balga volt hogy engem is magával hozott ki ismerem minden ügyeit s így be tudok számolni a helyzetről Nagyságodnak.

Am a borbélyhoz menet valahogy az az érzésem támadt hogy római tartózkodásunk idején mindvégig nagy veszély fenyeget minket, s nemcsak Jézushoz de Szűz Máriához és az összes szentekhez is könyörögnöm kell oltalomért mert különben csúf véget ér a történet.

Hűséges híve,

Salai

II.

Mélyen tisztelt Nagyuram,

szerencsére érdemes volt elmennem a borbélyhoz mert először is kiderítettem hogy ő is földink Toscanából való még hozzá Pisa városából ezért csak Pisanónak nevezik, még jó mert a pisaiakat nem utálok annyira mint a sienaiakat (Nagyságod is tudja hogy egy toszkán számára nincs utálatosabb mint a szomszéd faluból való atyafia). Ezek után megérdeklődtem mibe kerül a szakáll- és hajvágás (nevelőatyámnak tudniillik minden borbély drága) és az alkalmat kihasználván megkérdeztem mi újság a környéken hol Lionardóval megszálltunk.

Pisano mint minden öregember szeret ráérősen fecserészni, s így aztán elébb elmondta élete történetét, vagyis hogy a régi műhelyében jobban mentek a dolgai meg hogy milyen anyagi gondjai vannak meg hogy a lánya nemrég ment férjhez, egyszóval csupa olyan dologról beszélt mi engem fikarcnyit sem érdekelt de azért végighallgattam és jól is tettem Nagyságos uram mert ezek után azt is elmesélte hogy a Fontana fogadó körül csupa fontos épület áll, először is a Kancellária palotája hol a pápai kancellária székel, aztán az Orsini familia nagy és pompás palotája, aztán a Campo de Fiore nevezetű tér hol számos fogadó és mindenféle bolt található s Róma egyik legjobb bevásárló helye. Itt van a Pozo Biancónak nevezett városrész hol számos kőfaragó dolgozik, s a műhelyekből fehér márványpor száll a levegőbe mely igencsak bántja a szemet. A Pozo Bianco két okból híres Rómában, először is azért mert itt áll a Kancellária palotája, másodszer pedig azért mert teli van kurvákkel tolvajokkal gyilkosokkal és egyéb zsványokkal. Végezetül van

itt még egy fontos épület nevezetesen Őszentsége ceremóniamesterének palotája.

Egyszóval Nagyságos uram itt a Campo de Fiore meg a Pozo Bianco körül csak úgy hemzsegnek a gazemberek meg a nyomorultak de bőven akad tiszteletreméltó fontos személyiség is, ezért a fogadóba visszaérvén megkérdeztem már nevelőatyámat ki a fene is ama tőkön rúgott képű fickó kivel korábban találkoztunk. Az egy spion, ki bejáratos a Kancelária palotájába felelte Lionardo, és nagy hasznunkra leszen, hírt hoz mindenről mi Rómában folyik és legfőképpen a mi környékünkről hol sok csúfság történik, és ezért a spionokat nem nélkülü nélkülü affene egyszóval feltétlenül szükségünk van rájuk. Akkor megkérdeztem Lionardót ki ajánlotta ama férfiút a mi szolgálatunkba, ő meg azt mondta az én kedves Bramante barátom, és ott láttam a szemében a szokásos haragos csillogást mint mindig ha nálla szerencsésebb építészekről esik szó, mert Bramante Milánóban egy zsák pénzt keresett, Rómában meg még annál is többet, Lionardónak meg mindig én adok kölcsön aztán este visszaveszem és másnap megint odaadom neki és így tovább körbe-körbe mint az egyszerű ember ki mindig a saját húgyával oltotta szomját.

De valójában nem is Bramante van Lionardo bögyében hanem Róma. Én már kívülről fújom eme históriát mert Lionardo százszor is elbeszélte szerencsétlenségét, és egy betűt sem változtatott rajta. Huszonegy évvel ezelőtt IV. Sixtus pápa a legkiválóbb fiorenzai piktorokat Botticellit, Signorellit, Ghirlandaiót, Peruginót hívta Rómába egy nagy kápolna kifőstésére, Lionardót meg esze ágában sem volt meghívni. A pápa kápolnájának kifőstése után a többi fiorenzai tömérdek remek megbízást és magas tisztséget gyűjtött be, s mindig tele volt a hasuk, az arcukon meg olyan széles mosoly ült hogy a fülükig szaladt, Lionardónak meg azóta is oly savanyú a képe hogy ki az uccán meglátja menten nekiáll a golyóit tapogatni nehogy átragadjon rá a balszerencse.

*A római csalódás után Fiorenzában sem jutott neki más mint seggbe rúgás, Lodovico il Moro milánói udvarában meg csak irigységben és veszekedésekben volt része, pénznek hírért sem hallotta, legföljebb **maszak maksza** álarcosbálok szervezésével bízták meg mondhatom nagy tisztességgel. Akkor Lionardónak az az ötlete támadt hogy megépíti Lodovico számára a világ legnagyobb bronzlovát de az is rosszul sült el mert Lodovico a lóhoz szükséges bronzból végül ágyúkat öntetett a francúzok ellen, és szerintem jól is tette mert Lionardo tizenhat évi rajzolgatás után sem tudott nekikezdeni a szobor kiöntésének, ennyi idő alatt meg a legtürelmesebb ember is elunná a várakozást, hát még Lodovico ki igen ideges természet és mikor csatába megy szereti saját kezűleg szét-hasogatni az ellenség fejét.*

Az a baj hogy Lionardo megbízói joggal panaszkodnak mert öneki ezer ötlete is van de semmit sem fejez be, mindennel egy örökkévalóságig pizsmog olykor az anyagok dolgában is melléfog mint például a milánói Utolsó vacsorán hol miközben Krisztus egyik karját pingálta a másik a nedvesség miatt már le is olvadt a falról mint a vaj, mert Lionardo elkövette ama balgaságot hogy félig nedves falra kezdett fösteni. És az első jelentős képén vagyis az Angyali üdvözleten is nagy marhaságot mívelt, mert a hibás perspektíva miatt Mária is az angyal is olyan torz lett³ hogy Lionardo piktor barátainak még ma is megfájdul a hasuk a nevetéstől ha rágondolnak.

Most meg nevelőatyám ismét Rómában van hol balsorsa kezdődött és ha nem mondja is szerintem örököszen ez jár a fejében.

Elfelejtettem valamit, Lionardo azt mondta hogy Pisano is túl drága nem megy hozzá ezért másik borbélyt kell találnom.

³ Arról az *Angyali üdvözletről* van szó, amelyet 1472 és 1475 között festett Leonardo, és ma a firenzei Uffiziban található. A képen, mint köztudott, teljesen elhibázott a perspektíva. Salai előzőleg az *Utolsó vacsorát* említi, amelyet Leonardo – talán türelmetlenségből – a hagyományos freskótechnika helyett az ún. „a secco” módszerrel festett, s emiatt a kép már nem sokkal elkészülte után romlásnak indult.

Hát ennyit tudok most Nagyságodnak elmesélni, és Nagyságod ítéletére bízom hogy mindez jó-é a mi szeretett Fiorenzáknak avagy rossz.

Hűségese szolgálja,

Salai

12.

Tekintetes és mélyen tisztelt Nagyuram,

jól sejtettem én mi lesz, Lionardo nem bírta tovább. Ma reggel elhagyta Rómát, még a rajzszerzőségeit sem vitte magával hogy úgy tegyen mintha rajzolni menne. Vajjon hová tűnt?

Az ajtó alatt becsúsztatott egy cédulát mellyel rám bízta legtöbb holmiját a többit elvitte vagy (azokat melyeket nem tart valami nagy becsben) egy ládába zárva a fogadó szolgálóinak gondjaira bízta, így nem kell folyton vigyáznom rájuk végül is nem vagyok én házőrző kutya.

Tegnap elmentünk a cigányasszonyhoz ki azt jósolta Lionardónak hogy mostantól kezdve igen szerencsés lesz (nem csoda hogy efféle hazugságokkal hozakodott elő hiszen Lionardóról leri hogy mindent elhisz). Aztán az asszony a pápa jövődjét is megjósolta mondván hogy igen sok szerencsétlenségben lesz része, csúf halált hal és évszázadokig rágalmaik lengik körül.

A cigányasszonytól kijöven sétáltunk egyet a fogadó körül, eközben Lionardo meglátott egy boltot hol könyveket nyomatokat térképeket és más, olvasni meg tanulni szerető emberek számára érdekes dolgokat árultak és vett is valamit de én nem figyeltem oda, be se mentem a boltba mert a cigányasszony jóslatai igencsak kedvemet szegték.

Ha Lionardo nem tűnt volna el én bizony rögvest hazamennék Fiorenzába, csak a Nagyságod iránti buzgalmam tart itt, s közben azon töprengék miért is kellett Lionardónak Valentino szolgálatába állnia? Nem lett volna jobb ha távol tartja magát eme kegyetlen férfiútól?

Nem tudom mi a csudához kezdjek itt Rómában Lionardo nélkül.

Maradok mélységes tisztelettel,

Salai

13.

Hőn szeretett és mélyen tisztelt Nagyuram,

az éjszaka jól aludtam délelőtt pedig sétáltam egyet a környéken hol az uccák teli vannak szép mosolygós leányokkal s már el is illant a tegnapi rosszkedvem. Először is arról számolok be Nagyságos uram, hogy megtudtam végre mi az a furcsa nyelv melyet oly sokszor hallottam az elmúlt napokban de haladjunk sorjában különben csak kavarodás lesz belőlle.

Ebéd előtt betértem imádkozni egy aprócska templomba mely nem messze van a fogadótól, és a mise végén röviden elcsevegtem egy ifjú kék szemű szőke hajú pappal s azonnal rájöttem hogy német, mondtam is neki hogy csodálom mily sok németet találni Rómában mert ugyan Fiorenzában is akad belőlük, példának okáért takácsmesterként dolgoznak de itt Rómában aztán tényleg annyian vannak mint égen a csillag.

A papocska erre azt felelte, már megbocsáss fiam de hát nem látod hogy Róma immár német város lett? Ez már a pápa hivatalos rezidenciája, a Szent Péter körüli helyek nevéből is kitetszik. A Szent Péter

melletti nagy ispotályt példának okáért úgy nevezik Sancto Spirito in Saxia, a Saxia szó pedig azt jelenti Szászország, mert odavalósi zarándokok építették. Ott van aztán a Borgo negyed melynek neve a német Burg vagyis vár szóból ered. A szentszéki bíróság jegyzői meg a pékek és a csizmadiák többnyire németek, s a pápai orvosok is gyakorta Németföldről érkeznek. A pápák ugyanis jobban szeretik a német orvosokat így volt ezzel IV. Sixtus is nyugodjék békében, és mindig velünk németekkel csináltatják a templomok meg a pápai paloták stukkódíszzeit, az arany- és ezüst evőeszközöket meg más mives munkákat is német aranyművesekkel készíttetik, a Szent Péter-templombéli Szent András-kápolna gyönyörűséges díszítményeit például Strassburgi Nicolaus alkotta ki három éve halt meg. Az üvegművesek kik ablakokat meg poharakat csinálnak ugyancsak a mi országunkból valók, olasz üvegművest gyakorlatilag nem is találsz Rómában így aztán még a Szent Péter-templomban is mi dolgoztunk, az ablakokat példának okáért egy Németföldről való Ágoston-rendi barát készítette kit Levinusnak neveztek, a vatikáni bibliotéka ablakait pedig három férfiú alkotta kiknek neve Hermann Georg és Konrad, sőt a Szent Péter körüli fogadók többsége is honfitársaink birtokában van. És ha igazán szörszálhasogató akarok lenni még azt is elmondom hogy mi csináltuk az Angyalvár harangjait meg egy csomó római templom óraszerkezetét is, például a Sancta Maria in Aracoeliét meg a Capitolium tornyáét, továbbá a Szent Péter és még sok más templom kulcsát, sőt mi építettük a pápa Róma környéki várait is.

Miközben a papocskát hallgattam azt gondoltam magamban, a francba igaz lehet amit mond mert példának okáért a Szent Péter-templom környékén járván két fogadót is láttam és kihallatszott hogy mindkettőben németül beszéltek. S végül, zárta szónoklatát a papocska manapság a császár Németföldön székel, nem mondhatjuk-é hát hogy a császári Róma nagysága a Szent Német-római birodalomra szállt át?

Bevallom Nagyságos uram nem tudtam mit mondjak erre mert a politikáról azt se tudom eszik-é vagy isszák, sőt igen unalmasnak találom mert ha fiatal leányoknak politikáról kezd beszélni az ember, menten elszaladnak, egyszóval nemigen tudtam mit felelni a császárságról szóló kérdésre ám e pillanatban odalépett a német papocska egyik rendtársa s szólt neki hogy menjen vele. És képzelje csak Nagyuram, nem német nyelven szólottak egymással! Egyfajta vegyülék volt a beszédjük ama németes kemény hangokból melyeket gyakran hallottam Fiorenzában meg a francúz nyelv lágy hangjaiból. Ekkor megkérdeztem tőlle, bocsásson meg atyám milyen nyelven beszélnek? ő meg szinte mosolyogva pillantott a társára és azt felelte hogy alemann nyelven beszéltek s ezzel sarkon fordult és elment a másikkal, nem is hagyván időt hogy magyarázatot kérjek.

Ezek az alemannok nagyon felkeltették a kíváncsiságomat Nagyuram. És mi van ha közülük való volt a tolvaj is ki meg akart ölni? Elátkoztam Lionardót ki jobbnak látta elszökni a római rossz emlékek elől pedig itt kellett volna maradnia hogy segítsen de hát hiába az efféle zsenikről a végén mindig kiderül hogy anyámasszony katonái.

Még pár sort írok aztán megyek igyekszem megtudni újabb dolgokat, bár Lionardo sajnos nem árulta el miként lehet megtalálni a tökön rúgott képű fickót kit Bramante ajánlott szolgálatunkba, lehet hogy nevelőatyám nem akarta megosztani velem eme titkot de amilyen zavaros fejú az sem kizárt hogy csupán elfelejtette megemlíteni. Így tehát Nagyságos uram jelenleg egyetlen személy van kitől megtudhatok valamit s most őhöz zá vagyok menendő.

Maradok Nagyságod engedelmes és hű szolgája,

Salai

14.

Mélyen tisztelt Nagyuram,

miután nagy nehezen erőt vettem magamon s nem engedtem hogy elvonjon küldetésemről a sült hal melyet itt Rómában mindenfelé olcsón vesztegetnek az uccán mintha csak a Paradicsomban lennénk, megérkeztem Pisano borbélyműhelyébe hol éppen akkor szerencsére nem voltak vendégek. Az alemannok, magyarázta Pisano tulajdonképpen németek de sajátos németek mert Németföldnek azon részén élnek mely Francúzfölddel határos, ezért van az hogy az alemann nyelv mely német lévén kemény volna, a francúz hangoktól meglágyítatván különös keverék hatását kelti. Na jó ez eddig rendben van mondtam, de mit keresnek eme alemannok Rómában? Pisano erre nem tudott felelni, de azt mondta ha meg akarom ismerni őket menjek el a templomukba mely egyébként a németek római temploma de sok alemann is látogatja, s a Piazza Navona mögött találtatik Sancta Maria de l' Anima néven.

Nem szeretem az időmet herdálni Nagyságos uram így aztán rögvést el is indultam de itt kezdődtek a bajok. A templom felé tartván megint úgy éreztem hogy tíz-húsz lépés távolságból követ valaki. Bár az is lehet hogy most is tévedtem mint midőn a Szent Péter-bazilika táján jártam mert csak afféle benyomás volt, ám ekkor következett a jelenés.

Nem tudom ismeri-e Nagyságod azt a szépséges hölgyet kit Lionardo is lefőstött, Madama Crivelli néven ismeretes s ő is Lodovico il Moro szeretője, és a képen egy zsinór övezi a homlokát, rajta nem emlékszem már pontosan egy drágakő függ vagy valami más

csecsebecse⁴ és oly gyönyörű hogy Lionardóban némely buja gondolatokat ébresztett, egyszer rajta is kaptam hogy nagy titokban önmagával élvezkedett a kép előtt, ha Lodovico megtudta volna nyomban tömlöcbe csukatja és örökre eldobja a cella kulcsát. Egyszóval Nagyságos uram esküszöm hogy ama római leányzó kit megláttam midőn kilépett egy boltból, kiköpött mása ama képnek csak élőben. Kis híján a homlokomra csaptam és azt kérdeztem magamtól, mit művelsz Salai ébren álmodozol? Pedig nem álmodtam mert a leány ki előttem állt ugyanolyan sőt még szebb is mint Lionardo képe mert amolyan bögyös-faros fehérnép, míg a Lionardo-féle asszonyszemélynek szép az arca de a teste lapos mint a deszka és ha nevelőatyám eme leányt fűsténé meg hát elkopna a szerszámja a sok magányos élvezkedésben.

Hogy rövidre fogjam Nagyuram menten a leány nyomába szegődtem, ő meg nézett rám mosolyogva mintha kedvére lenne hogy követem, olykor-olykor még hátra is pillantott hogy lássa nem vesztettem-é szem elől nekem meg kedvem támadt megszólítani és megkérdezni eljössz-é velem a fogadóba, megmutatom a pálcikagyűjteményemet. Így haladtunk egy darabig, ő egyik boltból a másikba ment, de mikor kijött mindig megnézte ott vagyok-é és mikor meglátott elmosolyodott, én meg nem mentem közelebb mert úgy láttam mulattatja a játék s gondoltam hagyjuk hogy tüzet fogjon. Végül aztán besurrant egy nagy házba, de mielőtt bement még egyszer rám pillantott mintha azt kérné kövessem, én meg utánamentem, elébb szem elől vesztettem de aztán rátaláltam, ott várt a lépcső alatt és menten szóba is elegyedtünk de nem sokat beszélünk mert rögvést megcsókoltam, és láttam hogy igen élvezi a dolgot s akkor nekiálltunk játszadozni egymással és mikor a csöcsét fogdostam mely nagy volt és kemény mint két görögdinnye alig értem át egy kézzel

4 Salai nyilvánvalóan a *La Belle Ferronière* címen is ismert, Lucrezia Crivellit ábrázoló Leonardo-festményre céloz, amelyet ma a Louvre-ban őriznek.

Nagyuram ehhez három-négy kéz is kevés lett volna, azt gondoltam miként lehetséges hogy Rómában minden fehérnépnek ilyen nagy csöcse van tán valami ragályos betegség, ő meg eközben a hajamat simogatta szorongatott és azt mondta szép vagy szép vagy nagyon tetszel nekem olyan vagy mint Antinoosz, nézd már hát ez is ismeri gondoltam magamban, de ekkor a rosszbe két asszonyiség jött le a lépcsőn a gyermekeivel, és a leányzó odasúgta kérlek menj innen de rögvest, mert eme két asszony ismer engem, nem akarom hogy botrányt keltsenek, gondoljon csak bele Nagyságos uram micsoda átkozott balszerencse.

Otthagytam hát legnagyobb bánatomra a leányzót és a kapu felé indultam, hát lehet hogy Nagyságod azt mondja tévedek de én azt mondom hogy nem, az az ember ki már elébb is követett ott volt a palotában, pár lépésre tőlünk rejtőzködött egy kiszögellés mögött láttam is hogy testes magas hájas fickó de oly gyorsan eltűnt hogy csak az árnyékát láttam távolodni majd a semmibe veszni, és mikor kirohantam és megkérdeztem látták-é senki nem tudott semmit.

Maradok Nagyuram hűséges szolgája,

Salai

15.

Hőn szeretett Nagyuram,

miután ismét észrevettem hogy követnek úgy összezavarodtam hogy menten elfelejtettem milyen szépen gömbölyödött a melle ama leányzónak, nem tudom érthető-é amit mondandó vagyok hát inkább az alemannok temploma felé vettem utam.

Am megérkezvén hatalmas csalódás ért, mert a Piazza Navona mögötti Sancta Maria de l' Anima-templomot tetőtől talpig átépítik. Nem sokat konyítok a templomokhoz Nagyságos uram, sőt amint Nagyságod is tudja Lionardo fura hóbortjain kívül csak egy dolog van mihez igazán értek a fehérnépek, erről jut eszembe ha Nagyságod valami pajkos összejövotelt tervez a barátaival csak szóljon és én odaküldöm azt a San Godenzó-i parasztlányt kinek akkora cöcse van mint két dinnye és anynyi barátnője hogy még egy hadsereggel is elbírnának, a francba hol is tartottam ja igen, szóval bár nemigen értek a templomokhoz, még én is úgy látom az építkezésből ítélvén hogy a németek igen nagy és pompás templomot akarnak, gondoltam is, na nézd már úgy látszik eme római németeknek meg alemannoknak a bőre alatt is pénz van bizonyára titkolnak valamit.

A Tehénhez címzett kocsmában igen jót ettem, olyan levest tálaltak élém hogy minden félelmem elszállt tőle aztán hoztak puhára főtt tehénhúst sonkát juhsajtot kenyeret friss zöldségeket s közben azt láttam hogy a fogadó többi vendégét korántsem tartották ilyen jól, sőt a szolgák még mentegetőztek is amiért lassan szolgáltak ki mert azt mondták nincsen ott a szakácsné, én meg azt gondoltam tán azért oly kedvesek velem mert Lionardo kereket oldott mert ha együtt eszünk valamely kocsmában mindig azt mondja mink nem kérünk húst és a hosszú szakállától meg a gondterhelt képétől minden szakácsnak elmegy az életkedve.

A szobámba érvén meglepetés várt, egy cédula melyen az állt hogy valaki találkozni kíván velem. A Sole fogadóba kell elmennem a Campo de Fiore közelébe és ott bejelentenem érkezésemet. Aki meghívott nem árulta el a nevét de világossan kiderült hogy Lionardo barátja mert tudott nevelőatyám távollétéről.

Amint gondoltam is a tökön rúgott képű fickó volt az és alighogy odaértem elvonszolt egy csendes sarokba és azt mondta, idehallgass

fiam amit most elmondok neked azt add át Lionardónak mibelyt találkozol vele, ha egy hónap tellik el addig akkor is, én meg bizonygattam hogy persze hogy átadom nevelőatyám úgyis folyton a fellegekben jár és még három óráig se jegyez meg semmit nehogy egy hónapig.

A fickó meg azt mondta hogy a pápai palotában azt beszélik hogy a Szentatya elleni rágalmak egyetlen embertől erednek kinek neve Poggius. Nem tudni ki bocsátotta szárnyra eme szóbeszédet de az utóbbi időben mind gyakrabban hallani, úgyhogy mondd meg Lionardo mesternek de senki másnak ne szólj róla rendben?

És alighogy megígértem, a tőkön rügött képű fickó már faképnél is hagyott.

Maradok Nagyságod hűséges szolgája,

Salai

16.

Mélyen tisztelt Nagyságos uram,

Lionardo visszajött! Máma egyszer csak se szó se beszéd megjelent a szobámban, és úgy látom sokkal jobb kedvében van. Odaszaladtam hozzá mintha az egészsége miatt aggódtam volna, ő meg elárulta miért is ment el miről előzőleg nem szólhatott mert megesküdött hogy titokban tartja amiben Valentinóval megegyezett.

Elmesélte hát hogy egy kocsi várta a megbeszélthelyen, hogy hol azt nem mondhatja meg, és párórányi kocsikázás után egy vidéki birtokra értek. Itt egy bizonyos Paride Grassi várt rá ki afféle személyi titkára Valentinónak.